

'Ieder kind is uniek en dus ga je als coach met ieder kind anders om'

Autonomie bevorderen

Hoe bouw je een relatie op met kinderen? Hoe kom je tot gedragsverandering? En hoe ga je om met spelers die snel boos worden of er met de pet naar gooien? Allemaal vraagstukken die losstaan van techniek of tactiek, maar cruciaal zijn voor een jeugdtrainer. Pedagoog en veelgevraagd spreker Marcel van Herpen, die in de voetbalwereld actief is voor onder meer PSV en de KNVB, laat zijn licht op deze kwesties schijnen. 'Als coach moet je leren waarom kinderen zeggen wat ze zeggen, waarom ze doen wat ze doen en hoe je daar het best op kunt aansluiten.'

Marcel van Herpen (1967) van Centrum Pedagogisch Contact verzorgde meer dan duizend lezingen, masterclasses en begeleidingstrajecten voor scholen, sportclubs en gemeenten. Hij stond onder meer aan de wieg van de eerste school voor Ervaringsgericht onderwijs in Nederland en de Ruud van Nistelrooy Foundation.

U staat aan de basis van het ervaringsgericht werken. Wat houdt dit in?

Marcel van Herpen: 'Binnen dit type onderwijs en begeleiding staan twee fenomenen centraal. Worden kinderen echt gelukkig van wat ze doen (welbevinden)? En kunnen ze zich echt ontwikkelen (betrokkenheid)? Wat je ziet, is dat veel kinderen niet

erg graag naar school gaan en ook bij hun sportvereniging problemen ervaren. Dit komt bijvoorbeeld omdat het te makkelijk of moeilijk is of omdat er te veel of juist te weinig activiteiten zijn. Bovendien ontwikkelen kinderen zich lang niet altijd optimaal. Dat zie je op een gegeven moment terug in de manier waarop ze zich uiten, waar-

tige voorscholen in Zweden. Daar concludeerde ik dat sommige kinderen het in moeilijke omstandigheden heel goed doen, terwijl andere kinderen het in goede omstandigheden juist heel lastig hebben. Inmiddels weten we heel veel over allerlei onderwerpen: hoe we ons als mensen ontwikkelen, hoe we in een flow kunnen ko-

'Het grootste leerpunt voor coaches is dat ze zich realiseren dat elk kind anders is. Het denkt anders, het handelt anders. En dus behandel je ieder kind ook anders'

door ze gedrag gaan vertonen dat niet wenselijk is.

Ik heb in zo'n vijftien verschillende landen gewerkt, variërend van jeugd-gevangenissen in India tot aan prach-

ten, hoe een groep een team wordt, et cetera. Maar als docent of coach kun je iets wel weten, het is dan nog niet vanzelfsprekend dat je het ook kunt. Daarom ben ik me steeds meer gaan richten op de vraag: 'Hoe weet

je als docent of coach wat je moet doen als je even niet weet wat je moet doen?’ Dat geldt voor een jeugdtrainer die zijn stropdas afdoet, zijn trainingspak aantrekt en het veld op stapt tot aan de meer ervaren coach op een hoger niveau.

Kinderen hebben een unieke dag gehad als ze op de club komen. Ze zijn verliefd geworden, hebben op hun sodemieter gekregen of een onvoldoende gehaald. Hun ouders hebben liefdevol afscheid genomen of zitten juist midden in een scheiding. Het is dan de taak van de coach om snel in te schatten wat kinderen nodig hebben, wat jouw rol daarin is en waar de grens ligt van wat goed is en wat niet. Daar valt voor coaches nog een flinke slag in te slaan.

Bij PSV, de KNVB en enkele amateurverenigingen houd ik me bezig met die pedagogische trajecten. Ja, techniek en tactiek zijn relevant, maar... kinderen doen niet altijd wat je verwacht of vraagt. En ze reageren niet altijd goed op je aanwijzingen of je correcties. Dan moet je als coach leren wat je wel en niet kunt zeggen, waar je op moet letten, wat het betekent wat kinderen zeggen, waarom ze doen wat ze doen en hoe je daar als coach op kunt aansluiten.’

Wat zijn de grootste leerpunten voor jeugdtrainers op pedagogisch vlak?

‘Allereerst dat ze zich realiseren dat kinderen uniek zijn. Elk kind is anders. Het denkt anders, heeft andere kwaliteiten, handelt anders. Als jij als coach iets tegen een groep kinderen zegt, komt dat bij ieder kind anders binnen. Het zijn namelijk in de eerste plaats mensen en daarna pas voetballers. En dan ook nog eens heel andere mensen dan jijzelf bent.

Dat jij goed kon voetballen, wil nog niet zeggen dat zij ook zo goed kun-

nen leren voetballen. Dat jij als speler heel graag wilde winnen, wil nog niet zeggen dat zij ook zo graag willen winnen. Voor veel coaches is dit wel de veronderstelling. Als jij bijvoorbeeld niet de meest talentvolle speler was, maar het met je doorzettingsvermogen hebt gered, wil dat niet zeggen dat ieder kind diezelfde vorm van doorzettingsvermogen kan ontwik-

kelen. Aan de andere kant kunnen zij weer dingen die jij vroeger niet kon. Soms merk je die dingen zelfs niet eens op, juist omdat je ze zelf vroeger niet goed kon. En dus waardeer je die dingen ook niet, terwijl ze heel belangrijk kunnen zijn. Elk kind is anders – dat weten alle ouders die twee kinderen hebben – en daar moeten coaches rekening mee houden.

Foto's: Bob Barten en Jan Gabriëls

In het onderwijs maken we vaak onderscheid tussen verschillende kinderen, zowel in niveau als in gedrag. In het voetbal doen we dit nagenoeg alleen op basis van niveau, terwijl een kenmerk van ontwikkeling is dat het heel onvoorspelbaar verloopt. Een mooi voorbeeld daarvan is de talentvolle lichting spelers van Feyenoord B2 in het seizoen 2012/2013, beschreven in Hard Gras. Uit dat team behoort alleen Calvin Verdonk tot de eerste selectie van Feyenoord. Natuurlijk wordt iemand die motorisch erg onhandig is niet snel profvoetballer. Maar over het algemeen is ontwikkeling zeer moeilijk te voorspellen. Coaches moeten dus de kansen openhouden voor alle kinderen. Niet alleen selecteren en differentiëren op basis van kwaliteit, maar vooral pedagogisch. Een verschil maken in wie kinderen zijn. Om dat goed

Kan het ongelijk behandelen van bepaalde spelers ook tot onbegrip of fricties leiden binnen een team? En zo ja, hoe ga je daar als coach mee om?

‘Dat komt inderdaad voor. De ene speler krijgt bijvoorbeeld meer aandacht dan de andere. Zulke dingen moet je altijd bespreekbaar maken, open en eerlijk. Kinderen moeten zich namelijk niet alleen bewust worden van zichzelf, maar ook van het team waarin ze zich begeven. Vroeger was dat vanzelfsprekender, omdat mensen gemiddeld meer kinderen kregen. Broertjes en zusjes leren onderling hoe ze met elkaar omgaan, hoe ze voor zichzelf opkomen, hoe ze ruzie maken en hoe ze het daarna weer bijleggen. Maar gemiddeld krijgen ouders nog maar 1,3 kind, dus bij zulke dingen moet je kinderen nu meer begeleiden. Dat hoort ook bij coaching. Sterker nog, het is een cruciaal onderdeel

gogische wet’: je gaat een relatie aan met kinderen om de mate van autonomie in te schatten. Des te beter je kinderen kent en met ze in contact bent, hoe preciezer je kunt zeggen wat met het ene kind wél kan en met het andere kind niet. Sommige kinderen kun je aanraken, andere niet. Sommige kinderen kun je meer uitdaging bieden, andere niet. Bij heel jonge kinderen is dit gemakkelijk te herkennen. De een staat nog bloemen te plukken, terwijl je de ander al volle bak kunt coachen. Naarmate kinderen ouder worden en meer op elkaar gaan lijken, moet je daar als coach preciezer naar kijken en gevoeliger in zijn.’

Hoe leer je als coach om beter te herkennen en aan te voelen welk kind wat nodig heeft?

‘Door kinderen te laten meedenken, te laten meepraten, elkaar te laten vertellen wat ze ervaren en wat ze fijn vinden. En andersom kun jij als coach ook naar jezelf laten kijken. Iedereen doet de dingen op zijn eigen manier, zo goed als ‘ie kan. Dat kan altijd beter. Je kunt bijvoorbeeld eens een andere coach binnen de club vragen om naar je te kijken of een stukje te filmen tijdens een bespreking, een training of een wedstrijd. Daarop kun je dan als coach reflecteren. Waarom doe ik dit? Wat zeg ik nu eigenlijk? Zo word je je bewuster van jezelf. Jij bent als coach niet degene die alles weet, maar iemand die zoekt naar een steeds betere manier om kinderen optimaal te begeleiden.’

Bij sommige kinderen merk je dat hun autonomie nog niet zo groot is. Wat doe je dan als coach om dit bij ze te ontwikkelen?

‘Dan kom je uit bij mijn tweede ‘pedagogische wet’: vrijheid en verantwoordelijkheid moeten altijd aan elkaar gekoppeld zijn. Met andere woorden: kinderen moeten de verantwoordelijkheid nemen voor de vrijheid die ze krijgen. Dus als jij kinderen de verantwoordelijkheid geeft om te spelen, om dingen te organiseren, om dingen te bedenken, dan is dat op één voorwaarde: daar nemen ze ver-

‘Vrijheid en verantwoordelijkheid moeten altijd gekoppeld zijn. Een kind moet zoveel vrijheid krijgen als waar het verantwoordelijkheid voor kan dragen’

te kunnen doen, is het belangrijk dat coaches een goede relatie opbouwen met kinderen. Dat ze moeite doen om te ontdekken wie die kinderen zijn, waarom ze zeggen wat zeggen, waarom ze doen wat ze doen. Dan pas kunnen coaches hun spelers begrijpen en een onderscheid maken in hoeveel aandacht kinderen krijgen en wat ze wel en niet mogen.’

Bij sommige coaches heerst nog de opvatting dat je alle spelers gelijk hoort te behandelen.

‘Dat klopt, dat zou dan ‘eerlijk’ zijn. Maar elk kind is anders, dus is het ook ‘eerlijk’ om elk kind anders te behandelen. Elk kind heeft namelijk iets anders nodig. Maar hier zijn we ons pas een aantal generaties van bewust, dus we hebben er nog niet zoveel ervaring mee.’

ervan. Coaching is niet alleen maar doelpunten maken en voorkomen, of met de punt naar voren of achteren spelen, maar ook – en misschien wel juist – elkaar écht leren kennen. Daarin spelen de temperamenten van kinderen mee, hun kwaliteiten, hun talenten en eigenlijk hun hele biografie.’

Op welke praktische manieren kun je dit als coach actief stimuleren?

‘Door er met kinderen over te praten. Dat kunnen ook gesprekjes zijn van tien seconden. Het gaat erom dat kinderen zich gehoord voelen. Dat ze mogen vertellen hoe ze over dingen denken, hoe ze dingen ervaren.’

Kun je daarin ook te veel ruimte geven aan kinderen?

‘Zeker. Daarom is mijn eerste ‘peda-

antwoordelijkheid voor. Als kinderen dat nog niet kunnen, of als ze er te veel druk of spanning door ervaren (bijvoorbeeld omdat hun ouders bepaalde dingen van ze verwachten), worden ze op dat moment overvraagd in hun autonomie. Andersom gebeurt nog vaker: coaches die er veel te dicht bovenop zitten. Kinderen worden dan juist onderschat.'

Dus als een kind de verantwoordelijkheid nog niet neemt voor de vrijheid die je hem als coach kunt geven, neem je dat kind een deel van die vrijheid af.

'Precies, en dat maak je dan altijd duidelijk. Je legt uit waarom je doet wat je doet. Het principe hanteer je openlijk. Je zegt tegen spelers dat als zij veel verantwoordelijkheid voor dingen nemen, ze veel vrijheid krijgen.'

Kunt u wat voorbeelden geven van manieren waarop je als coach vrijheid geeft aan

kinderen en hoe je vervolgens inschat of ze daarmee kunnen omgaan?

'De stelregel is: laat kinderen altijd zelf doen wat ze zelf kunnen. Een kind vraagt dat eigenlijk automatisch van zijn ouders op het moment dat hij het woord 'ik' heeft geleerd. Het wil dan alles zelf doen. Voor jeugdspelers kan dat van alles zijn: van het meedenken met oefeningen voor in de warming-up tot aan het maken van afspraken over hoe je met elkaar omgaat. En van het bedenken van varianten in het aanvalsspel tot aan de organisatie rondom de wistas.

Ik heb met heel veel groepen kinderen gewerkt en me er al heel vaak over verbaasd wat kinderen allemaal zelf kunnen. En als ze het zelf kunnen, waarom zou je het dan als volwassene voor ze doen? Kinderen vinden dit ontzettend leuk en zijn oneindig gemotiveerd om te leren en om te

ontdekken. Dat proces kan weleens verstoord raken, bijvoorbeeld als ze slechte ervaringen opdoen, maar diep vanbinnen is het wel wat ze willen.

Dat kinderen veel zelf doen betekent uiteraard niet dat je als coach een stap terugdoet. Sterker nog, jouw rol is daarin cruciaal. Jij coacht dat proces. Jij begeleidt de kinderen hierbij. Kinderen willen gehoord, gezien en gevoeld worden. Laat ze dus meedenken en -praten, maar laat jezelf ook zien.

Een ander voorbeeld dat me nog te binnen schiet, is het aanvoerderschap. Je kunt dit als coach opleggen, of spelers laten rouleren, maar je kunt de vraag ook bij de spelers zelf neerleggen. Sommige kinderen zullen zeggen dat ze dit niet willen, andere juist wel. Als er drie spelers graag aanvoerder willen zijn, bespreek je daarna met ze hoe je dit oplost. Van dat 'gedoe' leren

ze wat andere kinderen denken en verlangen. Samen word je je bewust wat er kan of moet gebeuren en samen ben je daar dan ook verantwoordelijk voor.'

Als een kind dit niet wil, respecteer je dat dan? Of moet je een speler soms ook bewust uit zijn comfortzone halen?

'Zeker, dat is zelfs heel belangrijk. Je respecteert 'm wel als mens, maar vraagt je tegelijkertijd af waarom hij dit niet wil. Geeft hij een sociaal gewenst antwoord? Voelt hij druk of spanning? Moet hij even 'door deze ervaring heen'? Als je goed contact hebt met een kind, kun je zeggen: 'Ik heb je gehoord, maar ik wil dat je het toch een keer probeert.' Bij een ander kind zeg je juist: 'Oké, als je dat niet wilt, dan hoeft het niet.' Als coach moet je aanvoelen of zoiets past in zijn ontwikkeling of dat het juist een belemmerende factor is. Dat gevoel ontwikkel je alleen maar als je ook daadwerkelijk 'in contact' naar kinderen kijkt, en 'in contact' met ze omgaat. Er is geen handboek voor.

Daarin is het heel belangrijk dat je je intuïtie volgt. Dat gaat onbewust, maar je kunt je intuïtie wel ontwikkelen. Ik heb met verschillende profvoetballers gewerkt, die natuurlijk talent hadden én heel veel hebben getraind. Bovendien hebben ze heel veel verschillende ervaringen opgedaan. In het veld staan spelers continu voor keuzes. Ze moeten vaak in een fractie van een seconde beslissen en geven

ontwikkeld. Hoe meer verschillende situaties je hebt meemaakt, hoe meer 'fouten' je maakt, hoe meer ervaringen je opdoet, hoe rijker je intuïtie wordt. En die intuïtie helpt jou in een fractie van een seconde bij het maken van keuzes in situaties die zich nog niet eerder voordeden.

Dit is overigens ook een reden om kinderen niet te vroeg in vaste systemen te laten voetballen. Ze moeten veel verschillende situaties tegenkomen, veel ervaringen opdoen en veel fouten maken. Op die fouten moeten ze uiteraard wel reflecteren. Hoewel, fouten... ik noem het eigenlijk liever ervaringen. Zo leren kinderen die in de spits spelen hoe keepers reageren als ze zelf ook gekeept hebben. Het kan ook zinvol zijn om een kind een keer te laten fluiten – en te laten ervaren hoe lastig dat is – als hij de neiging heeft om commentaar te leveren op scheidsrechters.'

Hoe zorg je als coach dat je je spelers veel vrijheid geeft zonder dat het een chaos wordt?

'Ik ben helemaal niet zo bang voor een beetje chaos. Chaos – of liever 'gedoe' – is niet per definitie slecht. Je kunt best eens een wedstrijd verliezen omdat de kinderen iets nieuws uitproberen. De speelwijze was bijvoorbeeld nog geen routine omdat de spelers daar zoveel inspraak in hadden. Maar ik heb liever dat je vervolgens over die ervaring spreekt en ermee aan de slag gaat, dan dat kinderen die ervaring

waar het om gaat. Spelers ontwikkelen zich door de nieuwe ervaringen en de reflectie daarop.'

Ziet u een tendens in het jeugdvoetbal waarbij coaches het 'winnen' steeds meer loslaten en vaker keuzes maken die de ontwikkeling van spelers vooropstellen?

'Ik zie twee ontwikkelingen. Allereerst is er een bizarre toename in de mate waarin ouders willen dat hun kinderen geweldig presteren. Op allerlei vlakken, dus ook als voetballer. En niet alleen ouders, ook clubs doen hieraan mee door steeds vroeger te selecteren en steeds méér spelers te selecteren. Terwijl kinderen lang niet altijd intrinsiek gemotiveerd zijn. Soms zijn ze simpelweg nog te jong om precies te weten wat ze willen.

Onze jongste werd op jonge leeftijd

'Kinderen moeten niet te snel in vaste systemen spelen. Ze verbeteren hun intuïtie door in veel verschillende situaties eigen oplossingen te verzinnen'

dan toch een goede pass. Soms staan ze daar zelf van te kijken: 'Hé, dat ging goed, zonder dat ik er echt over nadacht!' Dát is intuïtie. En dat is niet alleen aangeboren, maar wordt ook

helemaal niet opdoen. Je probeert ze daar dan als coach voor te behoeden, wellicht omdat je die ervaring zelf niet prettig vindt. Of omdat je de wedstrijd niet wilt verliezen. Maar dat is niet

ook geselecteerd voor een profclub. Dat leverde hem destijds veel spanning op. Hij kon dat aan en is daar nu doorheen. Om je heen zie je het in nog veel sterkere mate. Dat ouders echt teleurgesteld zijn als hun kind afvalt bij een club. Soms is zelfs de hele flat waarin zo'n speler woont teleurgesteld. Daarom vind ik het FUNdament van PSV zo'n mooie opleiding: kinderen krijgen minimaal drie à vier jaar de kans om in de regio – dicht bij huis – te ervaren wat het betekent om profvoetballer te gaan worden. De aanpak is gericht op hun ontwikkeling en niet louter op de prestatie. Pedagogische specialisten kijken naar het kind achter de speler. Inzichten uit huisbezoeken, schoolbezoeken en individuele trajecten zorgen ervoor dat elk kind uiteindelijk een route wordt aangeboden die past bij dát kind.

De tweede tendens die ik zie, is dat er de laatste tijd veel meer aandacht is voor de pedagogische component, zowel bij de KNVB als bij clubs. Je zou kunnen zeggen: we moeten wel, de

Deel I en II

Dit interview vormt een onderdeel van een tweedelige serie met Marcel van Herpen over pedagogiek in het jeugdvoetbal. In een volgende editie van De Voetbaltrainer komt hij onder meer aan het woord over omgaan met afwijkend gedrag van spelers en de juiste lichaamstaal en houding voor coaches.

noodzaak wordt steeds groter. Er is zoveel gedoe bij clubs, dat mensen zich steeds meer bewust worden van het belang van die pedagogische component. Ik zou zelfs willen zeggen: als je die noodzaak nu nog niet herkent, dan heb je wel flink wat ontwikkelingen gemist de afgelopen jaren, of al een tijdje niet meer geluisterd naar wat er allemaal langs de lijn geroepen wordt.' 🌍

Vervolg vragen

Heb je naar aanleiding van dit verhaal algemene vervolgvragen aan Van Herpen, of wil je hem een specifieke situatie voorleggen waar je als trainer tegenaan loopt en naar zijn advies vragen, mail dan naar devoetbaltrainer@eisma.nl.

Ik de coach

Marcel van Herpen schreef de onderwijsboeken 'Ik de leraar', 'Wij de leraar' en 'Wij zijn Leiders' en voegde daar later de sportvariant 'Ik de coach' aan toe. De voorbeelden die hij in dit boek gebruikt, zijn afkomstig uit het voetbal. Van Herpen gaat onder meer in op thema's als contact maken, de coach en zijn rollen, grenzen stellen en ruimte geven, psychologische basisbehoeften, motivatie en groepsdynamiek. Meer informatie is te vinden via www.marcelvanherpen.nl.

